

ANTİK KAYNAKLARA GÖRE BITHYNIA'DAKİ CIVITAS'LAR

*Kamil DOĞANCI**

ÖZET

Antikçağda Anadolu'nun kuzeybatısı Bithynia olarak adlandırılmaktaydı. Kuzeyinde Pontus Euxenius, batısında Hellespontus ve Rhyndakos (=Kocaçay), güneyinde ise Sangarios (=Sakarya) nehirleri bölgenin sınırlarını belirliyordu. Doğu sınırının tam olarak nerede sona erdiğini söylemek oldukça zordur. Antik kaynaklar Bithynia'daki civitas'lar hakkında farklı bilgiler vermektedirler. Yaşlı Plinius Historia Naturalis adlı eserinde Bithynia'da 12 tane civitas olduğunu belirtmekte ve bunları batıdan doğuya doğru şu şekilde sıralamaktadır: Caesarea-Germanice, Apamea, Prusa, Prusias ad Mare, Nikaia, Nikomedia, Prusias ad Hypius, Iuliopolis, Bithynium-Claudiopolis (=Bolu), Creteia-Flaviopolis, Khalkedon ve Byzantium. Eyaletin başkenti Nikomedia idi. Khalkedon ve Byzantium civitas libera (hür ve özgür) statüsündeki kentlerdi. Amasyalı ünlü coğrafyacı Strabon'un eserinde ise Cretia-Flaviopolis, Prusias, Iuliopolis ve Caesarea-Germanice gibi Bithynia civitas'larının isimleri geçmez.

Anahtar Kelimeler: Bithynia, civitas, Strabon, Plinius, Roma imparatorluğu.

ABSTRACT

The Civitates in Bithynia According to the Ancient Sources

North western Anatolia was known as Bithynia in antiquity. At the North Pontus Euxenius, at the west Hellespontus and Rhyndacus (=Kocaçay), on the south Sangarios (=Sakarya) river determine the borders of the region. It is difficult to say

* Öğr. Gör. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

exactly where the Eastern boundary is ended. The ancient sources are to give different information about the civitates of Bithynia. In his *Historia Naturalis* the Elder Pliny also stated that there were 12 civitates in Bithynia as follows: Caesarea-Germanice, Apamea, Prusa, Prusias ad Mare, Nicaea, Nikomedia, Prusias ad Hypium, Iuliopolis, Bithynium-Claudiopolis, Creteia-Flaviopolis, Chalcedon and Byzantium. Nicomedeia was the capital of the province. Chalcedon and Byzantium were in the status of free cities. The famous geographer Strabo of Amaseia never mention the names of Cretia-Flaviopolis, Prusias, Iuliopolis ve Caesarea-Germanice cities in his *Geographika*.

Key Words: Bithynia, civitas, Strabo, Plinius, Roman Empire.

Civitas (çoğ. *civitates*) Cumhuriyet döneminde “Roma Yurttaşları” anlamında kullanılan bir terimken, imparatorluk döneminden itibaren Grekler’deki *polis* sözcüğünün yerine kullanılmaya başlanmıştır.¹ Ancak kelimenin tam anlamı belirsiz olup; devlet, site, vatan, ülke anlamlarına da gelmekteydi. Cicero’ya göre *civitas*, bir birlik halinde örgütlenmiş yurttaşlar topluluğudur ve onların hukuki durumunu ifade eder; diğer bir ifadeyle yurttaşlık anlamına gelir.² Başka bir tanıma göre *civitas*, yurttaşların çoğunluğunun üzerinde ikamet ettiği yerdir.³ Buna göre *civitas*’lar imparatorluktaki şehirleri ifade etmektedir. Biz de makalemizde *civitas*’ı bu tanıma uygun olarak kullanacağız. *Civitas*’ların da *polis*’ler gibi kendi *demos*, *ekklesia* ve *boule* gibi meclisleri ve buralarda görevli *magistrat*’ları vardı. Ancak *civitas*’lardaki memuriyet görevlerini sadece zengin vatandaşlar üstlenebiliyordu.⁴ Yaptıkları görevler için hiçbir ücret almıyorlar ve bunun karşılığında ömür boyu kent *boule*’sinin üyesi oluyorlardı.⁵ Eyalet valisine karşı sorumluydular. Roma’ya ödenecek vergi miktarı eksik ise tamamlamak, kamu harcamaları, caddelerin ve suyollarının bakımı, oyunların düzenlenmesi, dini festivallerin organizasyonu vb. gibi pek çok sorumluluk kentteki bu zengin sınıfa yüklenmişti.⁶

Roma *civitas*’larının Yunan *polis*’lerinden temel farkı egemenlik unsuruna sahip olmamalarıydı. *Civitas*’lar kendi meclisleri olan otonom yapıları gibi görünseler de aslında tamamen Roma’nın eyalet valisinin denetimi altında idiler. Roma’nın özellikle M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren

¹ Long, 1875, s. 291.

² “...*quid est enim civitas nisi iuris societas civium?*”(Civitas aynı hukuka tabi yurttaşlar topluluğu değil de nedir?) Cic. *pub.* I.49; Küçük, 2005, s. 22.

³ Küçük, 2005, s. 22.

⁴ Plin. *epist.* X 79; Magie, 1950, s. 641. Prusa kentindeki zengin vatandaşlar için bkz. Magie, 1950, s. 589; Jones, 1978, s. 1 vd.

⁵ Plin. *epist.* X 112-113.

⁶ Magie, 1950, s. 643.

doğudaki Yunan polislerini egemenlik altına almasıyla birlikte *polis*'lerin yerini *civitas*'lar almaya başlamıştır. Her *civitas* ordunun yürüyüşü sırasında ihtiyaçlarının karşılanması, vergilerin toplanması, yolların bakımı ve yapımında önemli rol oynar. Eyaletlerdeki yolların yapım ve onarımı bizzat imparatora karşı sorumlu olan *procurator*'ların yetkisinde olduğundan *civitas*'lar böyle durumlarda *procurator*'lara her türlü yardımı yapmak zorundaydılar.⁷ *Civitas*'lar gerektiğinde Senatus'a yada imparatora sorunlarını iletmek için kentin ileri gelen vatandaşlarından elçiler seçip gönderip sorunlarına çözüm aramışlardır.

Civitas terimini bu şekilde açıklığa kavuşturduktan sonra ele alacağımız Bithynia bölgesinin sınırları, coğrafi durumu ve tarihi hakkında kısa bir giriş yapmanın faydalı olacağını düşünüyorum. Roma öncesi yerleşim yerlerinin tespiti bize Roma dönemi yerleşmeleri hakkında önemli ipuçları verecektir. Ayrıca *civitas* olarak nitelendirilebilecek yerleşmelere de ışık tutacaktır. Bir yerleşime *civitas* denilebilmesi için bazı şartları yerine getirmiş olması gerekiyordu: kentin sorunlarının görüşülüp karara varıldığı meclislere sahip olmak, sikke basmak, tiyatro, agora gibi kamu binalarının bulunması, vb. Bithynia bölgesindeki *civitas*'ları değerlendirirken de antik dönemdeki kriterleri sağlayıp sağlamadıklarına bakacağız.

Bithynia M.Ö. 74 yılında Roma'nın miras yoluyla devraldığı Hellenistik krallıklardan biridir. Kuzeybatı Anadolu'nun dağlık coğrafyasında yer alır. Kuzeyinde Pontus Euxenus (=Karadeniz), batısında Hellespontus⁸ ve Rhyndakos⁹ (=Kocaçay), güneyinde ise Sangarios (=Sakarya) nehri tarafından sınırlandırılmıştır.¹⁰ Doğusunda Paphlagonia, güneyinde Phrygia ve Galatia, batıda ise Mysia bölgeleriyle komşudur. Bithynia topraklarının doğuda tam olarak nerede son bulunduğunu söylemek oldukça güçtür. Kıyı kesiminde Bithynia'nın Herakleia (=Karadeniz Ereğlisi) topraklarına kadar uzanması mümkün görünmemektedir.¹¹ Kabaca ana hatlarını verdiğimiz bu sınırlar dönem dönem değişikliklere uğramıştır. Özellikle yayılcı politikalar izleyen Bithynia kralları bu sınırların çok ötesine geçmişlerdir. Ancak siyasal sınırlar zaman zaman değişmiş olsa da coğrafi olarak yukarıda sınırlarını verdiğimiz bölge Bithynia olarak

⁷ Mitchell, 1993, s. 124 vd.; Magie, 1950, s. 547.

⁸ Strab. XII 3.2.

⁹ Plin. nat. V 142: "... *Horisius et Rhyndacus, ante Lycus vocatus; oritur in stagno Artynia iuxta Miletopolim, recipit Maceston et plerosque alios, Asiam Bithyniamque disternans.*"

¹⁰ Strab. XII 4.1: "*Bithynia doğuda Paphlagonialılar, Mariandialılar Epiktetoslar, kuzeyde Pontus Denizi, batıda Propontis, güneye doğru Mysia ve Phrygia Epiktetos ile sınırlanmıştır.*"

¹¹ Xen. *anab.* VI 4.1; Strab. XII 3.2; IGR III 79.

adlandırılmıştır. Bithynia terimi siyasal değil daha çok coğrafi bir anlam ifade etmektedir.

M.Ö. 3. yüzyılın ortalarında Bithynia kralı Ziaelias tarafından ele geçirilen Cretia (=Gerede) ve Paphlagonia sınır bölgesindeki Bithynium (=Bolu) kentleri Bithynia sınırları içinde idi.¹² I. Prusias (M.Ö. 232-M.Ö.183) Herakleia sınırları içerisindeki Kieros ve Tieion'u Bithynia topraklarına katmıştır.¹³ Ardından Bithynia'nın sınırlarını Rhyndakos Irmağı (Kocaçay) ile Olympos'a (=Uludağ) kadar genişletmiştir.¹⁴ Karadeniz kıyısındaki Herakleia kentinin kültürel açıdan Paphlagonia veya Pontus bölgelerinden birine verilmesi daha uygun olsa da bu kenti farklı bir yere koymak gerekir.

M.Ö. 74 yılında IV. Nikomedes'in krallığını Roma'ya miras bırakmasıyla Bithynia bölgesi Roma sınırları içerisine alınmıştır. Pontus kralı VI. Mithridates bu oldubittiği kabul etmeyerek Roma'ya savaş açmıştır. Bunun üzerine Roma Senatosu Pompeius'u VI. Mithridates ile savaşmak üzere Küçük Asia'ya göndermiştir. VI. Mithridates'i yenen Pompeius bölgede yeni düzenlemeler yapmıştır. *Lex Pompeia* adı verilen bu düzenlemelere göre Pontus Krallığı topraklarının büyük bölümü Bithynia'ya dahil edilmiş ve Bithynia-Pontus eyaleti oluşturulmuştur.¹⁵

II. Triumvirlik ile Doğunun tek hakimi olan Marcus Antonius doğudaki birçok bölgeyi birbirinden ayırarak yeni düzenlemeler yapmıştır. Buna göre daha önce *Lex Pompeia* ile Bithynia eyaleti sınırları içerisine almış olan Pontus toprakları; Pontus Polemoniacus ve Pontus Galaticus olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu toprakların bir daha asla Bithynia-Pontus eyaleti ile birleşmediğini ifade etmek gerekir. Sözü geçen bölgenin bu şekilde tanzim edilmesi sonrasında Eupoteria-Magnapolis, Caberia-NeoCaesarea, Zela, Megalopolis-Sebasteia ve Phazimos-Neapolis kentlerinin Bithynia-Pontus eyalet birliğinden ayrıldığı anlaşılmaktadır.¹⁶

Augustus (M.Ö. 27-M.S. 14) birçok alanda olduğu gibi eyalet yönetiminde de köklü değişiklikler yapmıştır. Roma'da Cumhuriyet döneminde Senato tarafından seçilen *proconsuller* tarafından yönetilen eyaletler M.Ö. 27 kabul edilen bir *Senatus Consultum* ile Senato eyaletleri ve

¹² Meyer, 1897, s. 517; Brandis, 1897, s. 524 vd.; Bosch, 1935, s. 67.

¹³ Magie, 1950, s. 309 vd.; Lewis, 1973, s. 9.

¹⁴ Strab. XII 4.3; Magie, 1950, s. 306; Doğanç, 2003, s. 75.

¹⁵ Kaya, 2000, s.124; Radice, 1969, s. 18; Ridley, 1987, s. 209; Kaya, 1998, s. 165 vd.; Freeman, 2003, s. 405.

¹⁶ Bosch, 1935, s. 71.

imparator eyaletleri olarak iki gruba ayrılmıştır.¹⁷ Bununla birlikte Bithynia-Pontus eyaleti eskiden olduğu gibi yine Senato idaresine bırakılmıştır.¹⁸

İmparator Domitianus *civitas*'ların ekonomik durumunu denetlemek amacıyla *curator*'larını göndermiştir. Böylece görünüşte otonom olan *civitas*'ların içişlerine müdahalede bulunmuştur. Roma imparatorları Traianus (M.S. 98-117) ve Hadrianus (M.S. 117-138) yeni bir eyalet politikasının temellerini atmışlardır. Bu politika değişikliğinin temel nedeni eyalet şehirlerinin aşırı harcamaları ve bunun neticesinde içine düştükleri mali çöküntüdür.¹⁹ Traianus Bithynia'daki *civitas*'ların mali durumlarını düzeltmek amacıyla da birtakım tedbirler almıştır. Öncelikle Bithynia-Pontus eyaleti geçici olarak imparator eyaleti statüsüne alınmış ve Plinius tek yetkili olarak eyalete vali olarak gönderilmiştir.²⁰ Bithynia-Pontus eyaleti hakkındaki bilgilerimizin çoğunu Plinius'un eyalet valisi olduğu dönemde imparator Traianus'a yazdığı ve imparatorun da bunlara verdiği cevabi mektuplara borçluyuz. Bu mektuplar eyaletin idaresi, sosyo-ekonomik durumu, adli yapısı, eyaletteki *civitas*'lar ve statüleri, *civitas*'lar ile eyalet valisi arasındaki ilişkiler, eyaletin sınırları vb. gibi konularda önemli bilgiler vermektedir.

Antik kaynaklar Bithynia'daki *civitas*'lar hakkında farklı bilgiler vermektedirler. Bu bilgiler ancak nümizmatik ve epigrafik malzemelerle desteklenirse güvenilir sonuçlara ulaşılabilir. Çünkü bazen antik yazarların bahsetmediği bazı yerleşimlerin sikke bastıklarını, siyasal organlara sahip olduklarını nümizmatik ve epigrafik malzemeler yardımıyla öğreniyoruz. Bir nevi *civitas* olan bu yerleşimlerden antikçağ yazarlarının bahsetmemiş olmaları da diğer bir soru işareti olarak kalmaktadır. Biz öncelikle antikçağ yazarlarının eselerinden yola çıkarak Bithynia *civitas*'ları hakkındaki görüşlerine değineceğiz. Daha sonra da bu yerleşimleri teker teker ele alıp nümizmatik, epigrafik ve arkeolojik malzemeler yardımıyla *civitas* olma kriterlerini sağlayıp sağlamadıklarını inceleyeceğiz.

Bir yerleşim yerine *civitas* denilebilmesi için orada mutlaka bir *boule*'nin bulunması gerekiyordu. Roma döneminde *boule* imparatorun özel onayıyla veya yerel *ensor*'lar tarafından seçilen varlıklı insanlardan oluşmaktaydı.²¹ Bu meclisin üyelerine *bouleitai* denilmekteydi. *Lex Pompeia*'da yerel meclisteki senatörlerin *ensor*'lar tarafından bu görevi

¹⁷ Strab. III 5.20; Brunt, 1984, s. 432; Harris-Ryde, 1980, s. 875; Scullard, 1982, s. 217 vd.; Demircioğlu, 1970, s. 450.

¹⁸ Strab. XVII 3.24; Dio Cass. LIII 12.2-5.

¹⁹ Berger, 1991, s. 379; McFayden, 1921, s. 49.

²⁰ Magie, 1950, s. 596; Richardson, 2001, s. 75; *ILS* 2927; Brunt, 1984, s. 432.

²¹ Plin. *epist.* X 70; X 122; X 39; Dion Chr. XLV 9.

ömür boyu üstlenmek üzere seçildikleri ve bu kişilerin ancak belirli nedenlerden ötürü görevlerinden azledilmelerinin mümkün olduğuna işaret eden bir takım maddeler yer almıştır.²² *Boule* kentin resmi yönetim organıydı. Burası kent siyasetinin şekillendiği ve vatandaşlık sorunlarının görüşüldüğü bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. *Boule*'nin Roma açısından en önemli işlevi *civitas*'tan toplanan vergilerin eyalet valisine ulaştırılması idi.²³

Harita 1: Roma Döneminde Bithynia²⁴

Bithynia'da ele geçen *cursus* yazıtları kentlerdeki kamu görevlileri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Kentlerdeki en düşük kamu görevlileri *Augusteia Antoninia* oyunlarının *agonothetes*'i ve *dekaprotos* idi.²⁵

²² Langer, 1981, s. 24.

²³ Abbott-Johnson, 1926, s. 113.

²⁴ Nielsen, 2008, s. 18.

²⁵ *IGR* III 60, 61, 63, 67; Dörner, 1952, nr. 5, 10.

Dekaprotos'un görevi öncelikli olarak finansal konularla ilgiliydi.²⁶ Bu görevlinin yaptığı işler kentin finansal işleriyle ilgilenen *agoronomos* tarafından denetlenmekteydi. *Agoronomos* kentin mali işlerini yürüten en üst makamdı. Bu görevi başarıyla yürüten kimseler bir üst göreve, yani *grammateus* veya *boule* sekreterliğine getirilirdi.²⁷ Bu memuriyetleri yerine getiren kişiler *boule* üyesi olurlardı. *Boule* içindeki diğer bir memuriyet ise *poleitographon* idi. Bu görevlinin kayıt tutan bir memur veya *grammateus*'a bağlı bir çeşit sekreter olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca çok ayrıcalıklı bir memuriyet olan *ensor* (*timetes*) şehir yönetimindeki en yüksek makamdı. *Boule* üyelerini seçmek, üyelikten çıkarmak, vatandaş listelerini gözden geçirerek gereken düzeltmeleri yapmak vb. gibi önemli görevleri yürütüyordu.²⁸ Eyalet şehirlerindeki en yüksek memuriyet ise *arkhon*'luk idi.

Bithynia coğrafyası ve buradaki *civitas*'lar hakkında bilgi veren antikçağ yazarlarının başında Amasyalı ünlü coğrafyacı Strabon gelir. Strabon *Geographika* adlı eserinde Bithynia'daki Nikaia, Nikomedia, Prusa, Apameia, Khalkedon, Kios gibi belli başlı *civitas*'lardan bahsetmektedir. Strabon'a göre imparator Tiberius döneminde (M.S. 14-37) Bithynia ile ilintili olan Pontus ise şu *civitas*'lardan oluşuyordu: Herakleia, Tios, Amastris, Abonoteishos, Sinope ve Amisos.²⁹ Strabon eserinde Cretia-Flaviopolis, Prusias, Iuliopolis ve Caesarea-Germanice gibi Bithynia *civitas*'larından bahsetmez.

Bithynia'daki *civitas*'lar hakkında bilgi veren diğer antikçağ yazarı Yaşlı Plinius'tur. M.S. 77'de yazdığı *Historia Naturalis* adlı eserinde Bithynia'da 12 tane *civitas* olduğunu belirtmektedir.³⁰ Plinius bu *civitas*'ları batıdan doğuya doğru şu şekilde sıralanmaktadır: Caesarea-Germanice, Apamea, Prusa, Prusias ad Mare, Nikaia, Nikomedia, Prusias ad Hypius, Iuliopolis, Bithynium-Claudiopolis (=Bolu), Creteia-Flaviopolis, Khalkedon ve Byzantium.³¹

Şimdi antikçağ yazarlarının *civitas* olarak nitelendirdikleri veya nitelendirmedikleri bu yerleşimleri teker teker ele alıp makalemizin başında belirttiğimiz *civitas* olma şartlarını taşıyıp taşımadıklarına bakacağız. Burada öncelikle Bithynia'daki kentlerin kuruluş dönemleri ve statülerine değinmek

²⁶ Abbott-Johnson, 1926, s. 94-95; *JGR* III 60.

²⁷ *JGR* III 69.

²⁸ Plin. *epist.* X 112; X 114; *JGR* III 60.

²⁹ Strab. XII 3.

³⁰ Plin. *nat.* V 143; Mitchell, 1984, s. 123.

³¹ Plin. V 143; Harris-Ryde, 1980, s. 880.

gerekir. Khalkedon, Kios³² ve Herakleia eski Grek yerleşimliydi. Deniz kıyısında kurulmuş olan bu kentler Bithynia krallık döneminden önce sikke basma hakkına sahiptiler.³³ Bithynia krallık döneminde bunlara ek olarak Nikomedia, Nikaia, Apameia, Prusa, Bithynium, Cretia ve Prusias kentlerini görüyoruz. Ancak bu kentlerin hiç biri krallık döneminde sikke basmamıştır.

Neticede antikçağ yazarlarının eserlerindeki eksiklikleri epigrafik ve nümizmatik malzemeler yardımıyla tamamladığımızda Bithynia’da *civitas* özelliği taşıyan oniki adet yerleşim olduğu sonucuna ulaşıyoruz. Bu *civitas*’lar şunlardır: Nikomedeia, Nikaia, Prusa, Kios, Khalkedon, Byzantium, Bithynium, Apameia, Caesarea-Germanice, Cretia-Flaviopolis, Prusias ad Hypius, Iuliopolis.

Nikomedia kenti Bithynia kralı I. Nikomedes tarafından kurulmuş ve krallığın başkenti yapılmıştır.³⁴ M.Ö. 74’den itibaren de Roma’nın Bithynia eyaletinin başkenti olmuştur.³⁵ Cumhuriyet döneminde *Lex Pompeia* ile *civitas* statüsü verilen kent sikke basmaya başlamıştır.³⁶ İlk bronz sikkeler M.Ö. 47’de eyalet valisi olan Gaius Vibius Pansa döneminde basılmıştır.³⁷ Yazıtlar kentte önemli meselelerin görüşüldüğü bir *boule* olduğunu teyit etmektedir.³⁸ Ayrıca eyaletin başşehri olarak kentte *koinon* (eyalet meclisi) binası da bulunuyordu.³⁹ Nikomedia, *neokoros* unvanını alarak Roma’nın dostu ve müttefiki olmuştur.⁴⁰ Augustus döneminde “Roma ve Augustus” kültü önem kazanmıştır.⁴¹ Kent, imparatorluk döneminde Claudius’dan Hadrianus’a kadar olan zaman diliminde kendi adına sikke basmıştır.⁴²

³² Strab. XII 4.3; Plin. *nat.* V 144: “...*amnes Hylas et Cios cum oppido eiusdem nominis...*”; Ptol. *geogr.* V 1.

³³ *RG*, s. 290-297, nr. 1-44 (Khalkedon); *RG*, s. 311-315, nr. 1-20 (Kios); *RG*, s. 345-355, nr. 1-61 (Herakleia).

³⁴ Strab. XII 4.2; Plin. *nat.* V 148.

³⁵ *RG*, s. 519-520, nr. 29-35. Nikomedia’nın Bithynia eyaletinin *metropolis*i olduğunu gösteren ilk sikkeler imparator Claudius döneminde bastırılmıştır. (*RG*, s. 516, nr. 14).

³⁶ *RG*, s. 514-5, nr. 1-9 (Nikomedia). Bu sikkeler üzerinde eyalet valisi C. Papirius Carbo’nun (M.Ö. 62-59) ismini görüyoruz.

³⁷ Macro, 1980, s. 665 vd.

³⁸ Dörner, 1941, nr. 23-24.

³⁹ Magie, 1950, s. 1231, nr. 34; Macro, 1980, s. 665; Jones, 1971, s. 159.

⁴⁰ Harris-Ryde, 1980, s. 895; Jones, 1971, s. 324; Ridley, 1987, s. 387.

⁴¹ Dio Cass. II 20.7.

⁴² *RG*, s. 235, nr. 1-5 (Claudius); *RG*, s. 236, nr. 7-8 (Vespasianus); *RG*, s. 237, nr. 12-13 (Titus); *RG*, s. 238, nr. 19-21 (Domitianus); *RG*, s. 239, nr. 27-28 (Traianus); *RG*, s. 239-240, nr. 29-33 (Hadrianus).

Yazıtlardan kentte *protos arkhon*⁴³ ve *gymnasiarch* gibi memurların kent yönetiminde etkin roller üstlendikleri anlaşılmaktadır.⁴⁴

Nikaia, Askanios Gölü kıyısında kurulmuş eski yerleşimlerden biridir. İlk olarak Ancore veya Helicore olarak adlandırılmış, Hellenistik dönemde İskender'in generallerinden Antigonos burayı Antigoneia adıyla yeniden kurmuştur.⁴⁵ Daha sonra Lysimakhos kentin adını Nikaia olarak değiştirmiştir.⁴⁶ M.Ö. 4.-3. yüzyıllardan itibaren Askanios Gölünün doğusundaki verimli topraklardan elde ettiği ürünlerle ve Kios üzerinden yaptığı ticaretle zenginleşmiştir.⁴⁷ Strabon tarafından *metropolis* olarak adlandırılmakla birlikte hiçbir zaman resmi olarak bu unvanı kullanmamıştır.⁴⁸ *Lex Pompeia* ile *civitas* statüsü verilen Nikaia Roma Cumhuriyet döneminden itibaren sikke basmıştır.⁴⁹ M.Ö. 47'de eyalet valisi olan Gaius Vibius Pansa döneminde kente bronz sikke basma hakkı verilmiştir.⁵⁰ Kentte bir *boule* ve *demos*'un varlığını biliyoruz.⁵¹ Yazıtlara göre kentteki en yüksek yönetim organı *Arkhon*'lar Kurulunun başkanı *protos arkhon* olarak adlandırılmaktaydı.⁵² Bithynia valisi Genç Plinius imparator Traianus'a yazdığı mektuplarda Nikaia'nın yanlış inşaat projeleri ve Nikomedia ile arasındaki rekabet yüzünden mali açıdan çok kötü durumda olduğundan bahsetmektedir.⁵³ Plinius kentin mali durumunun düzeltilmesi için tedbirler almıştır.

Prusa kenti Mysia Olympos'unun kuzeybatı yamaçlarında Hannibal'in tavsiyesiyle Bithynia kralı I. Prusias tarafından kurulmuştur.⁵⁴ M.Ö. 74'de Roma'nın Bithynia eyaletinin bir parçası olmuştur. Cumhuriyet döneminde *Lex Pompeia* ile *civitas* statüsü kazanan Prusa aynı dönemde sikke basma hakkı kazanmıştır. Bronz olan bu ilk sikkeler eyalet valisi C.

⁴³ *IGR* III 7; Dörner, 1941, nr. 126; Schneider-Karnapp, 1938, nr. 30.

⁴⁴ Schneider-Karnapp, 1938, nr. 20; Dörner, 1941, nr. 126.

⁴⁵ Strab. XII 4.7.

⁴⁶ Strab. XII 4.7.

⁴⁷ Storey, 1998, s. 35.

⁴⁸ Strab. XII 4.7.

⁴⁹ *RG*, s. 397-8, nr. 2-10 (Nikaia).

⁵⁰ Macro, 1980, s. 665 vd.

⁵¹ *CIG* 3745; Langer, 1981, s. 57.

⁵² M.S. 3. yüzyıla ait bir yazıt Nikaia'da *protos arkhon*'luk yapmış Onesimos adlı bir kişiden bahsetmektedir. (*IGR* III 7; Dörner, 1941, nr. 126; Schneider-Karnapp, 1938, nr. 30; Sherk, 1992, s. 233; Ameling, 1984, s. 24-25.

⁵³ Plin. *epist.* X 31; X 37; X 39; X 40; X 83; X 84.

⁵⁴ Strab. XII 4.3; Plin. *nat.* V 148: "...intus in Bithynia Prusa ad Hannibale sub Olympo condita."; Harris-Ryde, 1980, s. 861; Rawson, 1982, s. 360.

Papirius Carbo tarafından M.Ö. 61'den itibaren basılmaya başlanmıştır.⁵⁵ Prusa, M.Ö. 47'de eyalet valisi olan Gaius Vibius Pansa döneminde de bronz sikke basmaya devam etmiştir.⁵⁶ Caesar'ın öldürülmesinden sonra patlak veren iç savaş döneminden itibaren sikke basmayan kent Nero (M.S. 54-68) döneminden itibaren yeniden sikke basımına başladığı anlaşılmaktadır.⁵⁷ Prusa Traianus'dan (M.S. 98-117) Gallienus (M.S. 253-268) dönemine kadar bir dizi kent sikkesi basmıştır.⁵⁸ *Lex Pompeia* kentteki *boule*'yi kalıcı hale getirmiştir.⁵⁹ Traianus ekonomik nedenlerle kent *boule*'sine yeni üyeler alınmasına izin vermiştir.⁶⁰ Plinius'un mektupları kentte yoğun bir imar faaliyetinin olduğunu da göstermektedir. Bu dönemde kütüphane ve hamam gibi kamu binaları inşa edilmiştir.⁶¹ Prusa'nın eyaletteki önemli *civitas*'lardan biri olduğunu gösteren diğer bir kanıt da kentin sahip olduğu mahkeme düzenleme hakkıdır (*conventus*).⁶²

Kios Gemlik Körfezinin doğu ucunda kurulmuş bir liman yerleşimidir. Kentin kuruluşu Arganoutlara kadar dayanmaktadır.⁶³ M.Ö. 4. yüzyılda zenginleşmiş ve ilk altın *stater*'lerini basmıştır.⁶⁴ Hellenistik dönemde Makedonya Kralı V. Philip kenti ele geçirip Bithynia kralı I. Prusias'a vermiştir. Kral da kentin ismini Prusias olarak değiştirmiştir.⁶⁵ Diğer Bithynia kentleri gibi Kios da M.Ö. 74'de Roma'nın Bithynia eyaletinin bir parçası durumuna gelmiştir. *Lex Pompeia* ile birlikte başta Kios olmak üzere eski yerleşimlerden birkaçına sikke basımı ile ilişkili bir takım sınırlamalar getirilse de⁶⁶ M.Ö. 47'de eyalet valisi Gaius Vibius Pansa döneminde tekrar bronz sikke basma hakkı verilmiştir.⁶⁷ Kentle ilgili

⁵⁵ *SNG Copenagen*, nr. 584; *RG*, s. 576, nr. 1 (Prusa).

⁵⁶ Macro, 1980, s. 665 vd.

⁵⁷ *RG*, s. 577, nr. 5-6.

⁵⁸ *RG*, s. 577-8, nr. 7-16 (Traianus); *RG*, s. 578, nr. 17 (Marcus Aurelius); *RG*, s. 579-583, nr. 18-58 (Commodus); *RG*, s. 584, nr. 61-65 (Pertinax); *RG*, s. 585-7, nr. 68-84 (Septimus Severus); *RG*, s. 588-590, nr. 93-108 (Caracalla); *RG*, s. 590-1, nr. 109-118 (Geta); *RG*, s. 591-2, nr. 119-123 (Macrinus); *RG*, s. 592, nr. 124-128; *RG*, s. 593-4, nr. 135-137 (Severus Alexander); *RG*, s. 601, nr. 185-185 (Gallianus).

⁵⁹ Dörner, 1941, nr. 26; Jones, 1971, s. 159; Magie, 1950, s. 1231, nr. 34; Macro, 1980, s. 665.

⁶⁰ Plin. *epist.* X 39; Dion Chr. XLV 3.

⁶¹ Plin. *epist.* X 23; Ridley, 1987, s. 477; Radice, 1962, s. 160.

⁶² Dion Chr. XL 10; XL 33; XLV 6; XLV 10.

⁶³ Strab. XII 4.3; Storey, 1998, s. 31.

⁶⁴ *RG*, s. 311, nr. 1-2.

⁶⁵ Polyb. XV 22; XV 23; Strab. XII 4.3; Harris-Ryde, 1980, s. 861; Rawson, 1982, s. 359.

⁶⁶ *RG*, s. 309-310 (Kios).

⁶⁷ Macro, 1980, s. 665 vd.

sorunların görüldüğü bir *boule* bulunuyordu.⁶⁸ Yazıtlarda kentte görevli *gymnasiarch*'lerden bahsedilmektedir.⁶⁹

Bithynium kenti Nikomedia'dan başlayıp Paphlagonia üzerinden Pontus'a giden yol üzerinde kurulmuştur. Bithynia kralı I. Nikomedes tarafından kurulduğu düşünülen kent⁷⁰ Bithynia'nın en doğusundaki yerleşimlerden biridir.⁷¹ *Lex Pompeia*'dan önce burası tam bir *civitas* değildi. *Lex Pompeia* ile *civitas* statüsü kazanan kent sikke basmaya başlamıştır.⁷² Bitynia eyaleti valisi Gaius Vibius Pansa döneminde M.Ö. 47'de bronz sikke basmaya devam etmiştir.⁷³ İmparator Claudius'un Bithynium için oldukça uğraş verdiği anlaşılmaktadır.⁷⁴ Kent halkı da imparatora olan minnettarlığını ifade etmek için kentin ismini Claudiopolis olarak değiştirmiştir.⁷⁵ Bithynium Hadrianus'un gözdesi olan Antonius'un doğum yeri olması nedeniyle imparatorun özel ilgisine mahzar olmuş ve *Hadriane* unvanını almıştır.⁷⁶ Bu dönemde basılan kent sikkeleri üzerinde Antonius'a yer verilmesi de bununla ilgili olmalıdır.⁷⁷ Bithynium bir *civitas* olarak kent meselelerinin konuşulup karara bağlandığı bir *boule*'ye sahipti.⁷⁸ Ayrıca yazıtlarda kentte görevli *gymnasiarch*'lerden bahsedilmektedir.⁷⁹

Prusias ad Hypius⁸⁰ ilk olarak Cierus adıyla bugünkü Düzce yakınlarındaki Konuralp/Üskübü yöresinde kurulmuştur.⁸¹ Bithynia kralı I. Prusias burayı ele geçirmiş ve Prusias ad Hypius adıyla yeniden kurmuştur.⁸² Ptolomaios Prusias ad Hypius'u *civitas* olarak nitelendirmekte ve söz konusu yerleşimin Bithynia-Pontus eyaleti sınırları içinde olduğunu ifade

⁶⁸ IGR III 22; CIG 3726; Magie, 1950, s. 1231, nr. 34; Jones, 1971, s. 159.

⁶⁹ Schneider-Karnapp, 1938, nr. 20; Dörner, 1941, nr. 126.

⁷⁰ Plin. nat. V 148; "... *ceterum intus in Bithynia colonia Apamena, Agrippenses, Iuliopolitae, Bithynion...*"; Harris-Ryde, 1980, s. 880; Jones, 1971, s. 151.

⁷¹ Strab. XII 4.7; Magie, 1950, s. 307 ve s. 1190, nr. 22; Harris-Ryde, 1980, s. 880.

⁷² RG, s. 268, nr. 1-3 (Bithynium-Claudiopolis).

⁷³ Macro, 1980, s. 665 vd.

⁷⁴ Marek, 2003, s. 45; Haris-Ryde, 1980, s. 880.

⁷⁵ Harris-Ryde, 1980, s. 880; Marek, 2003, s. 45;

⁷⁶ RG, s. 270; Harris-Ryde, 1980, s. 895.

⁷⁷ RG, s. 270, nr. 13-18; Dio Cass. LXIX 11.2.

⁷⁸ IGR III 74-75; CIG 3804; Jones, 1971, s. 159; Magie, 1950, s. 1231, nr. 34.

⁷⁹ Schneider-Karnapp, 1938, nr. 20; Dörner, 1941, nr. 126.

⁸⁰ Plin. nat. V 148: "...*quae prius Olbia et Prusias, item altera sub Hypio monte.*"; İlk kurulduğunda kentin ismi Kieros idi. Bithynia kralı I. Prusias kentin adını Prusias ad Hypium olarak değiştirmiştir. (Harris-Ryde, 1980, s. 861 vd.).

⁸¹ Plin. nat. V 148; Storey, 1998, s. 39; Taşlıkloğlu, 1955, s. 81 vd.

⁸² Plin. nat. V 148: "...*sub Hypio monte...*"; Harris-Ryde, 1980, s. 861.

etmektedir.⁸³ Kent imparator Vespasianus döneminden itibaren sikke basmıştır.⁸⁴ Kentte kamu yaşamı hakkında bilgi veren birçok yazıt bulunmuştur. *Cursus* yazıtları kentte *agonothetes* ve *dekaprotos* gibi kamu görevlilerinin olduğunu göstermektedir.⁸⁵ Ayrıca yazıtlarda gördüğümüz *boule* ve *demos*'un *grammateus*'u olarak adlandırılan memuriyet kentte siyasal meselelerin görüşüldüğü bir *boule* bulunduğunu açıkça göstermektedir.⁸⁶ Yazıtlar yardımıyla Prusias kentinde en yüksek memurluk olan *arkhon*'luk kurumunun varlığını kesin olarak biliyoruz.⁸⁷

Iuliopolis Bithynia'nın iç bölümünde doğudan gelip Nikaia'ya giden anayol üzerinde kurulmuştur.⁸⁸ Hem Yaşlı Plinius hem de Genç Plinius tarafından Bithynia kentleri arasında gösterilmektedir.⁸⁹ İlk olarak Gordiu Come adıyla kurulan kent Augustus döneminde Bithynia eyaletine katılmış ve Iuliopolis adını almıştır. Ancak fazla büyümemiş ve Plinius'un tabiriyle “*prexeigua civitas*” olarak kalmıştır.⁹⁰ Iuliopolis, imparator Vespasianus (M.S. 69-79) döneminde sikke basma hakkı kazanmıştır.⁹¹ Ptolemaeus bu yerleşimin Bithynia-Pontus eyaleti içindeki bir *civitas* olduğunu ifade etmektedir.⁹²

Cretia-Flaviopolis (=Gerede) Bithynium'un doğusunda aynı yol güzergahı üzerinde kurulmuştur.⁹³ Bithynia kralı Ziaelas tarafından Bithynia topraklarına katılmıştır.⁹⁴ Krallık döneminde adı çok fazla duyulmasa da doğuya giden yolların kavşak noktasında bulunması nedeniyle imparator Vespasianus'un dikkatini çekmiştir. Vespasianus burayı Flaviopolis adıyla yeniden kurmuş ve kent bu dönemden itibaren *civitas* statüsünü kazanmıştır.⁹⁵ Vespasianus ile birlikte *boule*'ye sahip olma hakkını elde etmiştir. Bir

⁸³ Ptol. *geogr.* V 1.

⁸⁴ *RG*, s. 603-614, nr. 1-79 (Prusias).

⁸⁵ *IGR* III 60, 61, 63, 67; Dörner, 1952, nr. 5, 10.

⁸⁶ Dörner, 1952, nr. 1-4.

⁸⁷ *IGR* III 65, 67; Sherk, 1992, s. 243.

⁸⁸ Plin. *nat.* V 148; Plin. *epist.* X 77; Harris-Ryde, 1980, s. 877.

⁸⁹ Plin. *nat.* V 143: “*..nunc sunt XII civitates inter quas Gordiu Come, quae Iuliopolis vocatur.*”; Plin. *epist.* X 77: “*Dispice an etiam Iuliopolitanis simili ratione consulendum putes, quorum civitas, cum sit perexigua...*”; Plin. *epist.* X 78: “*Iuliopolitanis succurrendum eodem modo putaverimus, onerabimus nos exemplo; plures enim eo quanto infirmiores erunt idem petent.*”.

⁹⁰ Plin. *epist.* X 77.

⁹¹ *RG*, s. 385, nr. 2 (Iuliopolis).

⁹² Ptol. *geogr.* V 1.

⁹³ Harris-Ryde, 1980, s. 880.

⁹⁴ Polyb. III 2.5.

⁹⁵ Harris-Ryde, 1980, s. 880.

civitas olarak Antoninus Pius döneminden itibaren sikke basmaya başlamıştır.⁹⁶ Yaşlı Plinius Cretia-Flaviopolis'i Bithynia *civitas*'ları arasında saymamaktadır. Ancak Plinius'un bahsettiği Agrippenses'in Cretia-Flaviopolis olması muhtemeldir. Cretia-Agrippenses eşleşmesini öneren görüşü kabul edersek Cretia-Flaviopolis'in Plinius'un 12 Bithynia kentinden biri olduğunu söyleyebiliriz. Ptolemaios kenti Bithynia *civitas*'larından biri olarak göstermektedir.⁹⁷

Caesarea-Germanice imparatorluk döneminde Bithynia'da kurulan üç kentten biridir. Augustus döneminde M.Ö.20'de kurulmuştur. Daha sonra Germanicus M.S. 17-19 yıllarında doğuya yaptığı gezi sırasında kenti yeniden kurmuş ve bu nedenle kent *Germanice* unvanını almıştır.⁹⁸ Antik yazarların kent hakkında verdikleri bilgiler yetersizdir. Yaşlı Plinius kentin Rhyndakos (=Kocaçay) ile Apameia arasında bir yerde kurulduğunu belirtmiştir.⁹⁹ Ptolemaios ise Caesarea'yı iç kısımdaki kentler arasına yerleştirir.¹⁰⁰ F.W. Hasluck Caesarea'nın lokalizasyonu için Prusa'nın 15 km. batısında Olympos'un eteklerindeki Tahtalı Köyünü önermektedir.¹⁰¹ Hasluck'a göre kent liman olarak Trigleia'yı (=Tirilye) kullanmıştır. *Civitas* statüsü kazanan kentin geçici de olsa hemen sikke basımına giriştiği saptanmıştır.¹⁰² Strabon'un eserini kaleme aldığı tarihte bu yerleşimin çoktan kurulduğunun bilinmesine karşın yazarın kentin varlığından henüz haberdar olmadığı anlaşılmaktadır.

Myrleia Prusa'nın kuzeybatısındaki Kios Körfezinde Kolophonlular tarafından kurulmuştur.¹⁰³ Makedonya kralı V. Philip Pergamon Krallığı ile yaptığı savaşta kenti ele geçirmiş ve kayınbiraderi olan Bithynia kralı I. Prusias'a vermiştir. I. Prusias kenti yeniden inşa etmiş ve kentin adını Apamea olarak değiştirmiştir.¹⁰⁴ Prusalı hatip Dion Chrysostomos Apameia'nın gemi yapımı ve ticaret sayesinde zenginleştiğini ve Prusa'ya

⁹⁶ *RG*, s. 333-334; nr. 1-4.

⁹⁷ Ptol. *geogr.* V 1.

⁹⁸ *RG*, s. 281; Harris-Ryde, 1980, s. 877; Jones, 1940, s. 69.

⁹⁹ Plin. *nat.*, V 143: "...et intus Helgas oppidum, quae Germanicopolis..."; Haris-Ryde, 1980, s. 877.

¹⁰⁰ Ptol. *geogr.* V 1.14.

¹⁰¹ Hasluck, 1910, s. 187 vd.

¹⁰² Caesarea Germanice bundan sonra da aralıklarla sikke basmaya devam etmiştir. *RG*, s. 281, nr. 1 (Tiberius); *RG*, s. 281, nr. 2 (Vespasianus); *RG*, s. 281, nr. 3-4 (Hadrianus); *RG*, s. 281-2, nr. 5-9 (Pescennius Niger); *RG*, 282, nr. 10-12 (Septimus Severus); *RG*, s. 283, nr. 16 (Caracalla).

¹⁰³ Plin. *nat.* V 148.

¹⁰⁴ Strab. XII 4.3; Haris-Ryde, 1980, s. 861.

liman olarak hizmet ettiğini belirtmiştir.¹⁰⁵ Pompeius'un Doğudaki düzenlemelerinden sonra sikke basmaya başlamıştır.¹⁰⁶ M.Ö. 47'de Gaius Vibius Pansa'nın eyalet valiliği sırasında bronz sikke basmaya devam etmiştir.¹⁰⁷ Apameia'ya Roma döneminde Caesar tarafından *colonia* statüsü verilmiş¹⁰⁸ ve M.Ö. 44 yılından itibaren *Colonia Iulia Concordia Apameia* adını almıştır.¹⁰⁹ Apameia *coloniae* olarak gerek politik gerekse vatandaşlarına sunduğu haklar bakımından eyaletin diğer kentlerinden farklı bir statüye sahipti.¹¹⁰ Bir *colonia* olarak *Ius Italicum*'a tabii idi ve bu yasa eyalet görevlilerinin müdahalesine karşı yerel yönetime belli bir derece yerel yargılama yetkisi veriyordu. Kent imparator Traianus dönemine kadar eyalet valilerinin denetiminden muaftı. Ancak imparator Traianus eyalet valisi olan Plinius'un kenti mali konularda denetleyebileceğini belirtmiştir.¹¹¹ Kentte sorunların görüldüğü bir *boule* de bulunmaktaydı.¹¹²

Khalkedon ve Byzantium Bithynia eyaletindeki *civitas libera* (hür ve özgür) statüsündeki kentlerdi.¹¹³ Khalkedon M.Ö. 7. yüzyılda Bosphorus'ta Byzantium'un karşısında Megaralılar tarafından kurulmuştur.¹¹⁴ M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda geniş bir özgürlük ve bağımsızlığa sahipti. Bu statüsünü Bithynia kralları zamanında da korumuştur.¹¹⁵ Kent M.Ö. 74'de Nikomedes'in ölümünden sonra kurulan Bithynia eyaletine *civitas libera* olarak dahil edilmiştir. Pompeius'un Bithynia'daki düzenlemelerinden sonra sikke basmaya başlamış ancak sikkelerde *civitas libera* unvanını kullanmamıştır. Kentin vatandaşları eyalet valisinin başkanlık ettiği *conventus* mahkemelerine tabi değildi. Genç Plinius mektuplarında kent hakkında bilgi vermez.

¹⁰⁵ Dion Chr. XL 30-33.

¹⁰⁶ RG, s. 340-341, nr. 28-31.

¹⁰⁷ Macro, 1980, s. 665 vd.

¹⁰⁸ Haris-Ryde, 1980, s. 873; Macro, 1980, s. 675.

¹⁰⁹ Strab. XII, 4.3; Magie, 1950, s. 306 vd.

¹¹⁰ Plin. *epist.* X 47/48; Plin. *nat.* V, 143: "...sicut Apamea, quae nunc Myrlea Colophoniorum."; Plin. *nat.* V, 149: "...ceterum intus in Bithynia colonia Apamena,..."; Ptol. *geogr.* V 1; Sherwin-White, 1973, s. 320; Erdemir, 2004, s. 175.

¹¹¹ Plin. *epist.* X 47-48.

¹¹² Magie, 1950, s. 1231, nr. 34; Macro, 1980, s. 665; Jones, 1971, s. 159.

¹¹³ *Civitas libera* statüsündeki kentlerin bağımsız statüsü şartlı ve ancak Roma'nın tek tarafı isteğiyle oluyordu. Roma'nın buradaki asıl amacı kentlerin Roma'ya hizmet etmelerini sağlamaktı. Şehirler ancak Roma'ya bağlı kaldıkları müddetçe bağımsızlıklarını koruyabiliyorlardı. (Erdemir, 2004, s. 172). İmparatorluk döneminden itibaren Roma imparatorları *curator* adı verilen özel temsilcileri aracılığıyla sık sık bu kentlerin iç işlerine müdahale etmişlerdir.

¹¹⁴ Strab. XII 4.2.

¹¹⁵ Harris-Ryde, 1980, s. 860.

Byzantium kenti *Lex Pompeia* ile Bithynia-Pontus eyaletine bağlanmıştır. Biçimsel olarak eyalet valisinin denetimi altındadır ancak toprak egemenliğine de sahiptir. Kendi kamu görevlileri, *boule*'si ve mahkemeleri vardır.¹¹⁶ Augustus döneminde otonom tipte gümüş sikkeler basmıştır.¹¹⁷ İmparatorlar kentin güvenliğini sağlamak amacıyla sınırları içine bir garnizon yerleştirilmesini de içeren bir dizi önlemler almışlardır.¹¹⁸ Byzantium'un önemli yolların kesişme noktasındaki konumu bağımsızlık statüsü tanınmasında etkili olmuştur.¹¹⁹ Bosporus'un Avrupa yakasında olmasına rağmen Byzantium kenti idari açıdan Bithynia'ya bağlıydı.¹²⁰

Sonuç olarak Bithynia'da bir kısmı eski Grek döneminden kalma, bir kısmı Bithynia krallarının kurduğu, diğer bir kısmı da Roma döneminde kurulmuş toplam 12 tane *civitas* olduğunu söyleyebiliriz. Bu sonuca antikçağ yazarlarının verdikleri bilgileri epigrafik ve nümizmatik malzemelerle destekleyerek ulaştık. Bithynia eyaletindeki *civitas*'ları bu şekilde sıraladıktan sonra genel bir değerlendirme yapmanın faydalı olacağına inanıyorum.

Roma'nın *civitas*'lara karşı uyguladığı politikalar dönem dönem farklılık göstermiştir. Cumhuriyet döneminde yeni kurulan eyaletlere siyasi ve ekonomik açıdan yararlanılması gereken birer unsur olarak bakılmıştır. İmparatorluk döneminde ise Roma'nın eyaletlere bakış açısı tamamen değişmiştir. İmparatorlar, Cumhuriyet döneminin eyaletleri bir sömürü unsuru olarak gören politikasını terk etmiş ve eyaletlerdeki *civitas*'ların ekonomik bakımdan kalkındırılması ve idari açıdan geliştirilmesi için çaba harcamışlardır. Bu amaçla *civitas*'lardaki bayındırlık faaliyetlerine büyük katkıda bulunmuşlardır. Örneğin imparator Vespasianus döneminde Prusa, Tieuim ve Sinope gibi birbirinden oldukça uzak mesafedeki kentlerde bulunan mil taşları imparatorun eyaletteki ulaşım ağına ne derece önem verildiğinin bir işaretidir.¹²¹ M.S. 2. yüzyıldan itibaren Bithynia'daki *civitas*'ların büyük miktarda sikke basmış olmaları eyaletteki refah seviyesinin yükseldiğini göstermektedir. Eyaletteki bütün *civitas*'lar M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısına kadar sikke basmaya devam etmişlerdir.¹²²

¹¹⁶ Dürüşken-Özbayoğlu, 2001, s. 83, nr. 75.

¹¹⁷ Grant, 1946, s. 476.

¹¹⁸ Plin. *epist.* X 77-78; Langer, 1981, s. 48.

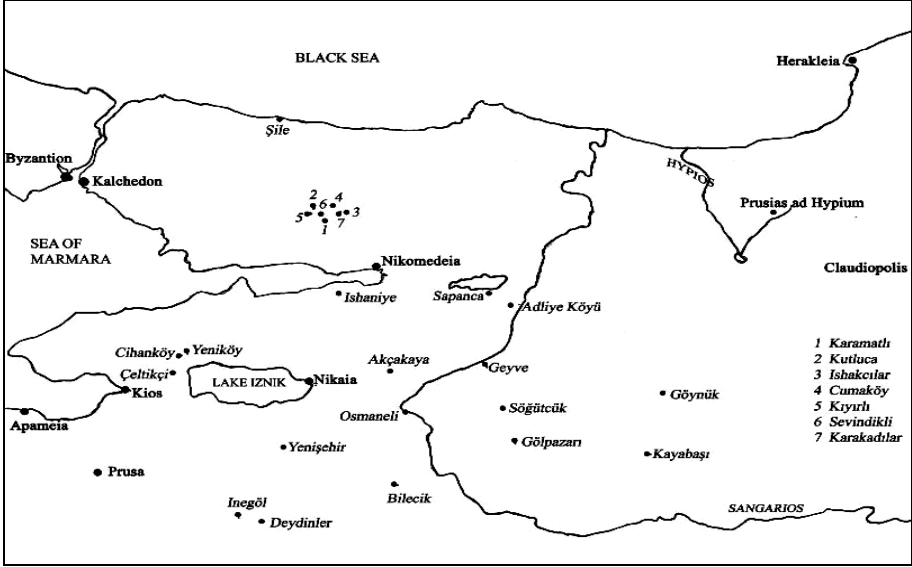
¹¹⁹ Erdemir, 2004, s. 174.

¹²⁰ Plin. *epist.* X 77.

¹²¹ Şahin, 1981, s. 150a, nr. 1008.

¹²² Bithynia eyaletinde sikke basan *civitas*'lar için bkz. *RG*, s. 603-614, nr. 1-79 (Prusias ad Hypius); *RG*, s. 576-601, nr. 1-187 (Prusa); *RG*, s. 397-511, nr. 1-873 (Nikaia); *RG*, s. 514-572, nr. 1-421 (Nikomedia); *RG*, s. 247-264, nr. 1-123 (Apamea); *RG*, s. 268-279, nr. 1-72 (Bithynium); *RG*, s. 281-287, nr. 1-41 (Caesarea Germanice); *RG*, s. 290-308, nr. 1-

Roma normal koşullar altında kentleri yerel idarede serbest bırakmıştır. Ancak gerek gördüğünde de müdahale etmekten çekinmemiştir. Özellikle M.S. 1. ve 2. yüzyıllar boyunca *civitas*'ların özgürlükleri genişletilmiş ve yerel yönetimdeki etkinlikleri kademe kademe artırılmıştır. Ancak M.S. 3. yüzyıl ortalarından itibaren şehirlerin içine düştükleri mali krizler nedeniyle yerel yönetimlerin yetkilerinde kısıtlamaya gidilmiştir. Neticede Roma döneminde *civitas*'lar daha önceden sahip oldukları güçlerini kaybetmişler ve Roma'nın çıkarlarına hizmet etmişlerdir.

Harita 2: Roma Döneminde Bithynia *Civitas*'ları¹²³

118 (Khalkedon); *RG*, s. 311-332, nr. 1-138 (Kios); *RG*, s. 333-340, nr. 1-43 (Cretia Flaviopolis); Bosch, 1935, s. 91.

¹²³ Corsten, 2006, s. 87.

KAYNAKÇA

- Abbott-Johnson 1926 F. F. Abbott-A. C. Johnson, *Municipal Administration in the Roman Empire*, Princeton, 1926.
- Ameling 1984 Walter Ameling, “Das Archontat in Bithynien und die Lex Provinciae des Pompeius”, *EA*, Heft 3, Bonn, 1984, s. 123-138.
- Berger 1991 Adolf Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia, 1991.
- Bosch 1935 C. Bosch, *Die kleinasiatischen Münzen der Römischen Kaiserzeit*, Verlag von W. Kohlhammer, Stuttgart, 1935.
- Brandis 1897 Brandis, “Bithynia: Bithynien als römische Provinz”, *RE*, III, 1897, s. 524-539.
- Brunt 1984 P.A. Brunt, “The Role of the Senate in the Augustan Regime”, *The Classical Quarterly*, New Series, Vol. 34, No. 2, 1984, s. 423-444.
- Cic. pub. Cicero, *De Re Publica (On the Republic)*, *De Legibus (On the Law)*, Translated by C.W. Keyes, ed. J. Henderson, Loeb Classical Series, London, 1928,
- CIG Corpus Inscriptionum Graecarum*, ed. by A. Boeckh, vol. I-IV, Berlin, 1828-1877.
- Corsten 2006 Thomas Corsten, “The Role and Status of the Indigenous Population in Bithynia”, *Rome and the Black Sea Region. Domination, Romanisation, Resistance*, ed. By Tonnes Bekker-Nielsen, Aarhus University Press, 2006, s. 85-92.
- Demircioğlu 1970 Halil Demircioğlu, “Roma Devletinin Eyalet (Provincia) Sistemi Hakkında”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1970, s. 443-459.
- Dio Cass. Cassius Dio, *Historia Romana*, ed. By E. Carry, Loeb Classical Library, London, 1954.
- Dion Chr. Dion Chrysostomos, *Orationes*, English translation by H. L. Crosby, Loeb Classical Library, London, 1962.
- Doğancı 2003 Kamil Doğancı, “Bithynia Tarihi I (Bithynia Krallığı (M.Ö. 297-M.Ö. 74))” *Bursa Defteri*, Aralık-2003, s. 74-85.
- Dörner 1941 F. K. Dörner, *Inschriften und Denkmäler aus Bithynien*, Berlin, 1941.
- Dörner 1952 F.K. Dörner, *Bericht über eine Reise in Bithynien*, Vienna, 1952.

- Dürüşken-Özbayoğlu 2001 Çiğdem Dürüşken-Erendiz Özbayoğlu, *Genç Plinius'un Anadolu Mektupları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- Erdemir 2004 H. Palaz Erdemir, "Roma'nın Küçük Asya'da İdari Bir Meselesi: Bağimsız Şehirler", *Adayla*, No. VII, 2004, s. 171-184.
- Freeman 2003 Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.
- Grant 1946 M. Grant, *From Imperium to Auctoritas: a Historical Study of Aes Coinage in the Roman Empire 49 BC-AD 14*, Cambridge, 1946.
- Harris-Ryde 1980 B.F. Haris-North Ryde, "Bithynia: Roman Sovereignty and Survival of Hellenism", *ANRW*, ed. Hildegard Temporini, Berlin-New York, 1980, s. 857-901.
- Hasluck 1910 F.W. Hasluck, *Cyzicus*, Cambridge University Press, Cambridge, 1910.
- IGR III Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes*, 3, ed. René Cagnat, Roma, 1964.
- ILS Hermann, Inscriptiones Latinae Selectae*, ed. H. Dessau, Berlin, 1892-1916.
- Jones 1940 A.H.M. Jones, *The Greek City (From Alexander to Justinian)*, Oxford University Press, New York, 1940.
- Jones 1971 A.H.M. Jones, *The Cities of Eastern Roman Provinces*, Clarendon Press, Oxford, 1971.
- Jones 1978 C.P. Jones, *The Roman World of Dio Chrysostom*, London, 1978.
- Kaya 1998 M. Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği ve Pompeius'un Siyasal Düzenlemeleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIII, İzmir, 1998, s. 163-173.
- Kaya 2000 M. Ali Kaya, *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 112, İzmir, 2000.
- Küçük 2005 Eşref Küçük, *Roma Hukukunda Augustus Zamanına Kadar Derneklerin Hukuki Durumu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.
- Langer 1981 Nancy Patricia Langer, *Power and Propaganda: Relations Between Rome and Bithynia under the Empire*, University of Virginia, Virginia, 1981.
- Lewis 1973 M.F. Lewis, *A History of Bithynia under Roman Rule (74 B.C.-14 A.D.)*, University of Minnesota, Minnesota, 1973.
- Long 1875 George Long, "Civitas", *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, ed. William Smith-John Murray, London, 1875, s. 288-293.

- Macro 1980 A.D. Macro, “The Cities of Asia Minor Under the Roman Imperium”, *ANRW*, ed. Hildegard Temporini, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1980, s. 659-695.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor I-II*, Princeton, 1950.
- Marek 2003 Christian Marek, *Bithynia et Pontus*, Berlin, 2003.
- Meyer 1897 Ed. Meyer, “Bithynia”, *RE*, III, 1897, s. 510–524.
- McFayden 1921 Donald McFayden, “The Princes and the Senatorial Provinces”, *Classical Philology*, vol. 16, No.1, Jan.-1921, s. 34-50.
- Mitchell 1984 S. Mitchell, “The Greek City in the Roman World the Case of Pontus and Bithynia”, *The Proceedings of the VIIIth International Congress of Greek and Latin Epigraphy*, Athens, 1984, s. 120-133.
- Mitchell 1993 S. Mitchell, *Anatolia I: Land, Men and Gods in Asia Minor, The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule*, Oxford, 1993.
- Nielsen 2008 Tonnes Bekker-Nielsen, *Urban Life and Local Politics in Roman Bithynia*, Black Sea Studies 7, Aarhus University Press, Aarhus, 2008.
- Plin. *epist.* Plinius, *Epistulae*, çev: Ç. Dürüşken-E. Özbayoğlu, *Genç Plinius'un Anadolu Mektupları*, İstanbul, 1999.
- Plin. *nat.* Plinius d. J., *Historia Naturalis*, ed. H. R. Racham, Loeb Classical Library, London, 1947.
- Polyb. Polybios, *Historiaei*, ed. W.R. Paton, Loeb Classical Library, London, 1960.
- Ptol. *geogr.* Claudius Ptolemaeus, *Geographia*, Books 1-5, ed. C. Müller, 2 vols. + maps, Paris, 1883-1901. Books 6-8, ed. C.F.A. Nobbe, Leipzig, 1833-45. Book 6.1-6.21, ed. H. Humbach and S. Ziegler, *Ptolemy Geography*, Book 6, Part 1, Wiesbaden, 1998.
- Radice 1962 B. Radice, “A Fresh Approach to Pliny’s Letters”, *Greece & Rome*, 2nd Ser., vol. 9, no.2, Oct.-1962, s. 160-168.
- Radice 1969 B. Radice, *The Letters of the Pliny the Younger*, Penguin Classics, London, 1969.
- Rawson 1982 E. Rawson, “The Life and Death of Asclepiades of Bithynia”, *The Classical Quarterly*, New Series, vol. 32, No. 2, 1982, s. 358-370.
- RG W.H. Waddington-E. Babelon-Th. Reinach, *Recueil général des monnaies grecques d’Asie Mineure: Bithynie*, Paris, 1908 vd.
- Richardson 2001 J. Richardson, *Roman Provincial Administration 227 BC to AD 177*, London, 2001.

- Ridley 1987 R.T. Ridley, *History of Rome (A Documented Analysis)*, Rome, 1987.
- Schneider-Karnapp 1938 Alfons Maria Schneider-Walter Karnapp, *Die Stadtmauer von İznik (Nicaea)*, Istanbul Forschungen 9, Berlin, 1938.
- Sherwin-White 1973 A. N. Sherwin-White, *The Roman Citizenship*, Oxford University Press, New York, 1973.
- Scullard 1982 H.H. Scullard, *From the Gracchi to Nero*, Routledge, London, 1982.
- Sherk 1992 Robert K. Sherk, "The Eponymous Officials of Greek Cities IV", *ZPE*, vol. 93, Bonn, 1992, s. 223-272.
- SNG Copenhagen *Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals: Bosphorus-Bithynia*, Danish National Museum, Copenhagen, 1944.
- Storey 1998 S. J. Storey, *Bithynia: History and Administration to the Time of Pliny the Younger*, Edmonton, 1998.
- Strab. Strabon, *Geographika*, çev. Adnan Pekman, *Antik Anadolu Coğrafyası (12-13-14)*, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 1991.
- Şahin 1981 Sencer Şahin, *Katalog Der Antiken Inschriften Des Museums von Iznik (Nikaia)*, Teil II, 1, nr. 701-1210, Bonn, 1981.
- Taşlıklioğlu 1955 Z. Taşlıklioğlu, "Son Zamanlarda Bulunmuş Olan Birkaç Bithynia Kitabesi", *Belleten*, cilt: XIX, sayı:73; Ankara, 1955, s. 81-97.
- Xen. *anab.* Xenophon, *Anabasis*, çev. T. Gökçöl, *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*, İstanbul, 1984.